

Cuinet Bursa Kaplıca

By Şenay Atam

Giriş

¹ Sıcak kaynak sularından faydalanılması ve bunların bir mimari tesisle bütünleştirilerek hamam haline getirilmesi eski bir geçmişe dayanmaktadır. ¹ Başlangıçta termal kaynakların şifa verici özelliği fark edilmeden sadece masrafsız sıcak su olmalarından dolayı yıkanma tesislerinde kullanılmaları sebebiyle bütün dünyada buralara “hamam” denilmesine rağmen kaplıcalar işlev ve mimari yönleriyle hamamlardan farklı yapılardır. Öncelikle kaplıcalarda toprağın derinliklerinden gelen, dolayısıyla magma tabakasına yakınlığı oranında ısınmış, radyoaktiflik ve çeşitli mineraller açısından kimyasal zenginlik kazanmış olan tabii sıcak sular kullanıldığı için bu binalar hamamlar gibi sadece yıkanarak temizlenme amacına yönelik değildir. Termal sulardan bilhassa değişik hastalıkları tedavi edici, şifa verici özelliklerinin fark edildiği Antikçağ’dan beri âzami derecede faydalanabilmek için kaplıca planlarında hamamlara göre bazı değişiklikler yapılmış, meselâ hamamlardaki göbek taşının yerini kaplıcalarda geniş çaplı bir havuz almıştır .

¹ Kaplıca yönünden oldukça zengin olan Anadolu’da Osmanlı kaplıca mimarisinin en tipik örnekleri Bursa’da bulunmaktadır. Şifalı su kaynakları Anadolu’nun diğer yerlerinde olduğu gibi, burada da önceleri üstü açık havuzlar yani “ılıca” şeklinde bulunurken, Romalılar devrinde mimari yapılar içine alınarak kaplıca (kapalı ılıca) haline getirilmiş, Türklerin fethinden sonra ise yeni bir anlayışla vücut bulmuşlardır.

1. Osmanlı İdaresinde Bursa

1326 yılında Orhan Gazi döneminde Osmanlı hakimiyetine giren Bursa, bu dönemde Osmanlı Beyliğinin merkezi yapılmıştır. ² Osmanlı Devleti’nin en büyük şehirlerinden biri olan Bursa , ² siyasî yönden olduğu kadar iktisadî faaliyetler bakımından da büyük

2
öneme sahipti. Bursa, Osmanlı hâkimiyeti döneminde Anadolu eyaletine bağlı olan ve Hüdâvendigâr adını taşıyan sancağın merkezi idi. XVI. yüzyılda Hüdâvendigâr sancağının merkez kazası Bursa'dan başka otuz kadar kazası daha vardı. Bunlar arasında İnegöl, Yarhisar, Domaniç, Yenişehir, Söğüt, Taraklu, Geyve, Akyazı, Akhisar, Göynük, Beypazarı, Mihaliç, Kite, Gönen, Gölpazarı, Bergama önemli idarî birimleri teşkil ediyordu. Ayrıca Seferihisar, Ermenipazarı, Atranos, Kepsut, Mihaliççık, Edincik, Kızılcatusla, Tarhala ve Fesleke kazaları da buraya bağlı idi. Bu idarî durum ufak tefek değişikliklerle XIX. yüzyıla kadar sürmüştür .

2
1865'te Hüdâvendigâr eyaletine Bursa, Karesi, Koca-ili, Kütahya, Karahisar livâları bağlı olup vali Bursa'da oturuyordu. 1908'de ise eyalet, Bursa, Ertuğrul (Bilecik), Kütahya, Karahisar ve Karesi sancaklarından meydana geliyordu. Bursa sancağı altı kaza, beş nahiye ve 664 köye sahip bulunuyordu.

Cuinet'in eserinde Bursa Vilayeti Bursa, Ertuğrul, Kütahya, Karahisar ve Karesi olarak geçmektedir. Vilayetin merkezi ise Bursa'dır. Bursa Vilayetinin toplam nüfusunu bu dönemde 1.826.869 olarak vermiştir .

2. Bursa Kaplıcaları ve Ilıcaları

2.1. Merkez Kaza Bursa'da Bulunan Kaplıca ve Ilıcalar

Osmanlı döneminde halkın temizliği bakımından birçok hamam inşa edilmiştir.

Kaplıcalar ise sıcak su kaynak bölgelerinde, yıkanma ve tedavi için kurulmuştur . Bursa merkez kaplıca yönünden oldukça zengindir. Cuinet burada bulunan kaplıcaların kimyasal bileşim ve özelliklerine göre iki ana sınıfa ayırmıştır. Bursa'da ağırlıklı olarak kükürtlü kaplıcalar bulunmaktadır. Bir de bileşiminde demir bulunan kaplıcalar vardır ki Osmanlı döneminde bunlara çelikli kaplıcalar denilmiştir .

Bursa kaplıcalarının kaynağını şimdiki adı Uludağ olan dağdan kaynaklanmaktadır. Cuinet Roma döneminden kalma ismi olan Olimpos ile anarak eserinde zikretmiştir. Karşı karşıya konumlanan Kükürtlü ve Kaynarca hamamlarının her ikisi de aynı kaynaktan beslenmektedirler.

2.2. Yeni Kaplıca ve Kaynarca Kaplıcaları

8 Yeni Kaplıca ve Kaynarca kaplıcası Bursa'nın içindeki önemli kaplıcalardandır.

Özellikle Yeni mimarisiyle dikkat çelen Yeni Kaplıcanın oldukça büyük olduğunu ve Bizans kalıntıları üzerinde bulunduğunu belirten Cuinet, kitabesini bizzat okuduğunu ve hamamın Kanuni Sultan Süleyman'ın talimatıyla (1520-1566) Sadrazamı Rüstem Paşa tarafından hükümdarın gut hastalığına şifa bulması maksadıyla yaptırıldığını kaydetmiştir. Sekiz kemer üzerine kurulmuş olan hamamın çinilerle süslü olduğunu, her gün saat sekiz civarında havuzun altında bulunan kanallar sayesinde suyun boşaltılarak temizlendiğini ve yeniden doldurularak kullanıma hazır hale getirildiğini, ayrıca havuza sürekli su akımının sağlandığını belirtmiştir. Hamamın içerisindeki dinlenme odasının her tarafında yatakların bulunduğunu Kaynarca hamamının kadınlara ayrılan küçük bir hamam olduğunu ifade etmiştir. Tüm metal objeler, mücevherler, altın ve gümüş madeni paralar vb. eşyaların banyoda yayılan gazlı dumanlardan dolayı karardığını bildirmiştir .

Kim tarafından yapıldığı tam olarak bilinmeyen kadınlar için ayrılmış olan Kaynarca Kaplıcası da Bursa'nın önemli şifalı suları arasında yer almaktadır. Cuinet binasının oldukça sıradan olduğunu bildirmiştir. Cuinet suyun sıcaklığını +86 °C, yoğunluğunu ise 1.00086 olarak bildirmiştir.

Kaynaktan alınan bu iki hamamdaki bir litre suyun bileşimini ise şu şekildedir:

Gr.

Hidrojen sülfür gazı 0.0022

Karbon 0.1463

Kireç Bikarbonat 0.2785

Demir 0.0006

Sodyum klorit 0.1480

Potasyum 0.0190

Magnezyum 0.0860

Sodyum sülfat 0.2742

Aliminyum 0.8255

Kalsiyum sülfür 0.0530

Slisyum 0.0147

Organik materyaller 0.0275

2.3. Kükürtlü Kaplıcaları

Büyük ve Küçük Kükürtlü adlı iki hamam, aynı kaynaktan beslenen bir avlunun ayrılan kaplıcaların suyunda hafif bir kükürt kokusu bulunmaktadır.

Zıt yönlerde iki boru, küçükte (küçük) ve büyükte (büyük) aynı sıcaklığa sahip olan buğuluktan geçerek her birine kaynaktan su getirir. İki kükürtlü hamamın da çeşmeden gelen suyu elde etmek için kullanılan soğuk su, Uludağ yönünde bir saatlik yürüyüş mesafesinde bulunan İn-kaya mevkiinden kil borularla getirilmektedir.

İn-kaya'dan getirilen soğuk suyun karışmaması için banyolar akşam ve sabah yıkananların ancak on iki saat sonra kullanabilecekleri saf termal su ile doldurulur.

Sabah saat on birde dolan küvetteki su, saat üçte kontrol edildikten sonra + 59°C olarak sabitlenir.

Küçük Kükürtlü'nün kapısında birkaç dilde, Türk usulü hamamlar sabahtan 10:30'a kadar erkeklerin hizmetindedir ve o saatten sabaha kadar da bayanlar için ayrılmıştır yazısı vardır. Cuinet hamam suyunun + 82°C ve yoğunluğunun 1.00083 olduğunu belirtmiştir. Kaynağından alınan iki kukurtlu termal suyun 1 litresinin kimyasal bileşimi şu şekildedir :

Gr.

Serbest Hidrojen sülfür gazı	0.0014
Karbondioksit	0.1009
Kireç Bikarbonat	0.3627
Demir	0.0004
Sodyum klorür	0.0855
Soda Sülfat	0.2760
Magnezyum	0.0365
Sodyum sülfat	0.2742
Aliminyum	0.0162
Kireç	0.0250
Organik materyaller	0.0231

2.4. Kara Mustafa Kaplıcası

Diğer bir grup diye ayırdığı kaplıcalar Kara Mustafa, Eski Kaplıca ve Çekirge kaplıcalarıdır. İki ayrı ana kaynaktan beslenen bu kaplıcalardan Kara Mustafa

Kaplıcası Yeni Kaplıcanın yakınında Bursa-Mudanya yolunun biraz aşağısındadır. Dış görünüşünü basit bir konağa benzeten Cuinet, kaplıcanın Köprülü Ahmed'in kayınbiraderi ve halefi olan Sadrazam Kara Mustafa (1676-1683) tarafından yapıldığını belirtmiştir.

Bu hamamı besleyen termal su, doğu cephede dış duvardan birkaç adım uzaklıkta, dışarıya yerleştirilmiş açık bir havzaya iki farklı kanalla getirilmektedir. Üçüncü bir boru, daha sonra banyolardaki suyu elde etmek için kullanılan camekân havzasına soğuk su getirir. Yıkananlar için tasarlanan iki beyaz mermer lavabo, termal suyun + 57°C olarak ayarlandığı dış lavaboya sadece birkaç metre uzaklıkta olduğundan, hamam içindeki sıcaklığı büyük ölçüde aynıdır.

Ne termal suyun ne de soğuk suyun gerçek çıkış noktasının bilinmediğini belirten Cuinet, sıcak suyun renginin çok açık olduğundan "gümüş su" adı verildiğini ifade etmiştir. Soğuk olduğunda, belirli bir koku veya baskın bir tadının olmadığını kaydeden Cuinet, herhangi bir soğuk su karışımı olmaksızın dış havzadan alındığında suyun bir litresindeki kimyasal bileşimi aşağıdaki gibi vermiştir :

Gr.

Karbonik asit gazı 0.0490

Kireç Bikarbonat 0.0416

Demir 0.0004

Sodyum klorür 0.0345

Soda Sülfat 0.0591

Magnezyum 0.0772

Kireç 0.0085

Silisyum 0.0050

Organik materyaller 0.0094

2.5. Çekirge Kaplıcaları

Bursa merkezin haricinde diğer kaplıcaların önemli bir kısmı Çekirge köyünde yer almaktadır. Eski çağlardan beri Çekirge bölgesi su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Bizans döneminde Ptyhia olarak adlandırılan bölgeye Bizans halkı tedavi amaçlı gelmişlerdir . Cuinet İmparatoriçe Theodora'nın dört bin hizmetkardan oluşan bir maiyetiyle burayı ziyaret ettiği bilgisini eklemiştir . Sağlık turizmi oldukça eskiye dayanan bölgede Osmanlı döneminde de küçük-büyük kaplıcalar bulunmaktadır. Cuinet bölgedeki kaplıcaları Eski Kaplıca, Bey-Güzel, Hüsni Güzel ve bu köyün batı ucunda çıkan kaplıcadan beslenen daha az öneme sahip diğer bazı küçük binalardan ibaret olarak saymıştır. ¹ Çekirge semtindeki kaplıcaların en eski ve en önemli örneği olan Eski Kaplıca (Armutlu Hamamı) Osmanlı mimarisinin ilk döneminde, bol miktarda devşirme malzeme de kullanılarak eski Bizans kaplıcasından Türk hamamına çevrildiği bilinmektedir . Bazı kaynaklarda I. Murat döneminde inşa edilgi belirtilen Eski Kaplıca için Cuinet, Bizanslı tarihçi Procopius'a dayandırdığı bilgiye göre Eski Kaplıca'nın Bizans İmparatoru Justinianus'un Pythia'da inşa ettirdiği imparatorluk hamamının kalıntılarından oluştuğunu ve dikkate değer bir anıt olduğunu ifade etmiştir. Kaplıcanın kitabesinde ana yapıya geniş bir kubbe ekleyerek restore edilerek büyütüldüğü bilgisinin yer aldığını belirtmiştir.

Çekirge'nin sularının Osmanlı döneminde özellikle kadın hastalıklarının tedavisinde yoğun olarak kullanıldığını ifade eden Cuinet, özellikle kısırlık nedeniyle Çekirge'ye

kaplıca mevsiminde akın eden kadınların, Eski Kaplıcanın hemen yanında bulunan Sultan I. Murad'ın türbesine uğradıklarını ve burada bulunan vazoya kadınların buğday tanelerini koyduklarını anlatmıştır. Bu tasviri yaparken I. Murat'ı Kosova Savaşı'nda şehit eden Miloş'un hançerinin burada yer aldığını ve saygıyla andığını da belirtmekten geri durmamıştır. Cuinet buradaki suyun bir şekilde kısırlık tedavisinde işe yaradığını “Çekirge hamamlarında geçirilen bir mevsimden sonra, annelik sevincini elde etmeleri son derece sıktır” sözleriyle aktarmıştır.

Çekirge köyündeki Eski Kaplıca ve diğer hamamların sularının + 38°C sıcaklığında olduğunu, etrafı yığma taşlarla çevrili ve demir bir kapıyla kapatılan havzadan borularla dağıtıldığını kaydeden Cuinet, buradan alınan suyun bileşimini aşağıda olduğu gibi vermiştir :

Gr.

Karbonik asit gazı 0.0745

Kireç Bikarbonat 0.1055

Sodyum Klorür 0.0025

Soda Sülfat 0.0035

Magnezyum 0.0025

Silisyum 0.0150

Organik Materyaller 0.0150

3. Ertuğrul Sancağı Kaplıcaları

Ertuğrul Sancağının başlıca maden kaynaklarının Çitli, Bakmaca ve Terce olduğunu ifade eden Cuinet, eserinde Çitli maden suyuna özel bir yer ayırmıştır. Köylülerce

sindirim güçlüğü ve cilt rahatsızlıkları gibi çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan suyun, Sultan Abdülaziz'in mide rahatsızlığına iyi gelmesiyle şöhrete kavuştuğu, II. Abdülhamid'in de sarayında bu suyu tercih ettiği bilgisi çeşitli çalışmalarda yer almaktadır . Osmanlı'nın ilk maden suyu işletmeciliği örneğini teşkil eden Çitli maden suyunun ilk müteşebbisi Rençberoğlu Angelos'dur. Angelos 8 Kasım 1866 tarihinde aldığı izinle buradaki suyu kazanca dönüştürdükten sonra ³ müteşebbisler tarafından imtiyaz hakkı için rekabet yaşanmış, 1 Aralık 1871 tarihinde yenilenen sözleşmeyle işletme imtiyazı bu hakkı uzun yıllar elinde tutacak olan eczacı Della Sudda Faik Paşa'ya verilmiştir . Cuinet'in verdiği bilgilere göre bundan sonra buradaki üretim artmıştır. Daha önce akış hızı dakikada bir litre olan, yani 24 saatte ortalama 1440 litre olan bu suyun toplama çalışması ve ciddi şekilde kullanılması ile akış, Nisan 1871'de dakikada 3.565 litre veya 24 saatte 5133 litreye ulaşmıştır. Cuinet kendi döneminde yani 1900'lü yıllarda dakikada 3.342 litre veya 24 saatte 4.812 litre olduğunu kaydetmiştir.

Çitli suyunun renksiz, berrak, taze, çok hoş bir tada sahip, biraz baharatlı, çok belirgin bir alkali tada sahip olduğunu, havanın sıcaklığının art arda 30 ila 28°C arasında olduğu Mart ayından Kasım ayına kadar yapılan sayısız deneye göre, bu suyun derecesinin değişmediğini ve 14 °C olduğunu belirtmiştir. Suyun kalitesini Avrupa'daki Vichy, Vals, Carsbald gibi kaynak sularıyla eş değer gören Cuinet , Çitli suyunun kimyasal bileşimini şu şekilde vermiştir :

Gr.

Serbest Karbonik asit 0.483

Karbonat 4.506

Potasyum 0.142

Kireç 0.367

Demir 0.005

Soda Sülfat 0.0132

Magnezyum 0.365

Sosyüm Fosfat 0.061

Sodyum Klorit 0.066

Sodyum İyodür eser

Manganez eser

Silisyum 0.060

Bursa İnegöl'de Kurşunlu bölgesinde Bakmaca adı verilen yerde çıkan kaynak suyu günümüzde yok olmuş olsa da Osmanlı dönemindeki önemine Cuinet'in eserinde rastlamaktayız. Buradaki kaynaktan köpürerek çıkan Bakmaca kaynak suyunun karbonik asit gazı ürettiğini, bu gaza maruz kalan yanan bir mumun hızla söndüğünü, çevre köylerden birçok kadının, Bakmaca'nın kaynağını ziyarete geldiğini, bu gazdan etkilenen kadınlara bir tür rahatlama sağladığını, onları uyuşturduğunu ve halüsinasyon görmelerine neden olduğunu ifade etmiştir. Suyun akış hızının kesin olarak belirlenemese de daha önce Osmanlı Hükümeti'nin hizmetine atanan, şimdi bir senatör olan Fransız maden mühendisi Bay Béral'i yaptığı incelemeler neticesinde yaklaşık olarak minimum 70 litre/dk veya 24 saatte 100.000 litreden daha fazla olarak tahmin ettiğini belirtmiştir. Kaynağın her tarafında, kayaların demir oksit nedeniyle hafifçe renklendiğini ve kayaların değişik şekillere büründüğünü belirten Cuinet, çok eski zamanlardan beri orada biriken tortuların ürünü olan bu kayaların, yoldan

geçenlerin ayakları altında büyük bir ses ile rezonansa girdiğini ifade etmiştir. Bileşimi itibariyle Condillac, Pougues ve özellikle Royat (Puy de-Dôme) sularına benzetmiş, bu nedenle karışık kalsiyum bikarbonatlı maden suları kategorisine girdiğini belirtmiştir. Bakmaca suyunun berrak, renksiz, kokusuz olduğunu bir kaba konulduğunda ise etrafını çok sayıda küçük gaz kabarcığının kapladığını ifade eden Cuinet, suyun sıcaklığını +26°C olarak belirtmiş ve suyun kimyasal bileşimini aşağıda olduğu gibi vermiştir :

Gr.

Serbest Karbonik asit	0.5659
Karbonat	2.0211
Potasyum	0.1081
Kireç	0.367
Demir	0.0091
Soda Sülfat	0.0637
Magnezyum	0.0112
Sosyum Fosfat	0.061
Sodyum Klorit	0.0738
Misket Limonu	0.9182
Manganez	eser
Silisyum	0.0270

Günümüzde kaynağı kaybedilmiş olan Terce kaynak suyunun Kerles köyü yakınlarında Uludağ'ın yamaçlarından fukurdayarak çıktığını, yağmur çok yağdığında taşıdığını

belirten Cuinet, renksiz, kokusuz olan suyun sıcak ve hava teması ile bir gaz salgıladığını ifade etmiştir. 13°C sıcaklığındaki suyun tadının keskin olmamakla birlikte önce ekşi, sonra bildiğimiz gibi demir tuzlarına özgü zayıf bir mürekkep tadı aldığını ifade eden Cuinet, bileşimine göre, Spa, Schwalbach, Orezza, Pyrmont, gibi bilinen demirli sular arasında yer aldığını kaydetmiştir. Suyun bileşiminde ise demir, magnezyum, potasyum, karbonat gibi maddeler tespit edilmiştir.

4. Kütahya Sancağı Kaplıcaları

Bizans imparatorları için bir zevk yeri olan Frig şehri niteliğinde olan Eskişehir'de bu dönemden kalıntıları bulunan kaplıcalar bulunmaktadır. Çarşı semtinde bulunan bu demirli hamamların sularının bu semtin toprakları altında toplanan çok bereketli pınardan beslendiğini hatta herhangi bir yerde termal su bulmak için bir metre derinliğinde kazmanın yeterli olduğunu belirten Cuinet, bu hamamlardan üçünün erkeklerin, birinin ise kadınların kullanımına ayrıldığını belirtmiştir. Bu hamamlar yılda 600 Türk Lirası ya da yaklaşık 13.800 Frank'a kiralanmak suretiyle işletilmektedir. Eskişehirlilerin çoğu soğutulmuş bu kaplıcalardaki sulardan başka su içmezler. Sindirim işlevlerine yardımcı olduğu ve mide rahatsızlıklarını iyileştirdiği düşünülmektedir. Aynı kasabadan çok da uzak olmayan, 35 km güneyde bir köy olan Valyanos'ta, 40 km doğuda Kaymaz'da, Hasırcıçiftlik'te, kazanın güneydoğusuna doğru, aynı özelliklere sahip, soğutulan ve sakinlerinin de günlük su ihtiyaçlarını karşıladıkları demirli termal sular da vardır. Ancak bu yörelerde hamam yoktur. Eskişehir'in 30 km kuzeydoğusundaki Topçular civarında iki kaya arasında soğuk maden suyu kaynağı yükselmektedir. Oraya akın akın içmeye gelen yerel halka göre, bu kaynaktan gelen su en şiddetli mide rahatsızlıklarını iyileştiriyor ve bağırsak

kurtlarını öldürüyor. Topçular köyünün 5 km doğusunda, Cırcıryan'da, sıcaklığı kışın ılık, yazın dondurucu olan başka bir maden suyu kaynağı daha olduğunu belirtmiştir .

5. Karesi Sancağı Kaynak Suları

Bursa Vilayetine bağlı başka bir sancak olan Karesi, mineral kaynakları bakımından termal sular bakımından oldukça zengindir ve hemen hemen tamamı halka açık hamam ve havuzlarla donatılmıştır.

Balıkesir kazasında, başkentten yaklaşık 20 km uzakta, Yörükova yakınında, Yılanlar'ın (yılanlar) ünlü kaynağının bulunduğunu ve burada oldukça iyi inşa edilmiş olan hamamın çok iyi korunduğunu ifade etmiştir. Su sıcaklığı +60°C'dir. Demir sülfat içerir. Bu kaynak, sıradan banyolar ve çamur banyoları yoluyla güçlerini yeniden kazanan anemikler ve nekahet hastaları tarafından kullanılır.

Cuinet, Balıkesir'e 11 km uzaklıktaki Eftelya ve Kiraz köylerinin yakınında +40°C sıcaklıktaki su kaynaklarının sürekli olarak kullanıldığını belirtmiştir.

Balya nahiyesinin birkaç mineral kaynağının büyük bir ün kazandığını belirten Cuinet, Çaylı'ya 5 km uzaklıktaki Hoşluca adlı suyun sülfat, karbonat, demir, kükürt ve iyot içerdiğini, suyun sıcaklığının +80°C olmakla birlikte yakındaki bir dereden soğuk su ile kolayca ılıtılabilirdiğini kaydetmiştir. Burada çamur banyosu da yapılabildiğini, genellikle kısır kadınlar tarafından sıklıkla kullanıldığını ifade etmiştir. 6 yıl önce Balya'nın bu aynı nahiyesinde, anemik çocuklar için çok etkili bir başka maden suyu kaynağı daha bulunmakta olduğunu, suyun, alkali sülfatlar ve o kadar büyük miktarda demir içeriyordu ki, kaynağın önünde önemli miktarda koyu sarı tortular oluştuğunu, fakat Hoca madenini işleten şirketin bu kaynağın çok yakınında kazılar yaptığını anlatmıştır.

Fırt nahiyesinin Sultançayır ve Yıldız köylerinde sinir hastalıklarının ve romatizmanın iyileşmesi amacıyla kullanılan +60°C sıcaklıkta sülfat ve kükürt içeren bir kaynak olduğunu civarda etkileri tam bilinmeyen bir kaplıca daha olduğunu belirtmiştir.

Gönen kasabası yakınlarında, suyu kötü etkilenilmiş nezelere karşı etkili olan bir kaynak olduğunu, +40°C sıcaklıkta olup, alkali sülfatlar ve klor bileşikleri içerdiğini belirtmiştir.

Bandırma kazasındaki Manyas nahiyesi Singerli civarında, bir nehir hacmindeki dikkat çekici bir kaynar suyun bulunduğunu, suyun vadi boyunca yaklaşık 1.000 metrelik bir kanalda toplandığını, yollarındaki birkaç değirmeni döndürdüğünü açık havada buharlaşan ve suların geçişinde kireçli tortular bırakan fazla karbonik asitle birlikte kireç, magnezyum ve karbonatlarını içeren bu suyun Pamukkale'deki travertenlere benzer bir etki yarattığı Cuinet'in verdiği bilgiler doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Hafif tuzlu ve keskin olan, içecek olarak tüketildiğinde tatları hoş ve muhtemelen mutluluk yayan ve iyileştirici etkiler elde edilen soğutulmuş bu sular, insanlar tarafından yalnızca hamamlarda, toprağa kazılmış bir leğende, rastgele sert ağaç gövdelerinden yapılmış bir odanın ortasında kullanılır. Bu kaynakların antik çağda da bilindiğini belirtmiştir.

Cuinet, Edremit'e yaklaşık 2 km uzaklıktaki Frenk köyünde, yüzme havuzları, hamamlar, yıkananlar için konutlar ve atlar için ahırlar bulunan bir hamam tesisi bulunduğunu, yaz sıcaklığı 20 ila 30 derece arasında değiştiğini belirtmiştir. Bu kaynağın Ekim'de ortaya çıktığını Temmuz'da ortadan kaybolduktan iki ay sonra yeniden ortaya çıktığını belirten Cuinet, on aylık süre boyunca sıkça kullanılan Frenk sularının, alkali sülfatlar ve demir içerdiğini, nevrozları ve felci iyileştirmeleriyle ünlü olduğunu ifade etmiştir. Avniye nahiyesinde Akça ve Hıdırlar köyü yakınlarında gut ve

romatizma hastalıklarına iyi gelen karbonik asit içermeyen, sülfürik asit, alkaliler ve kükürt içeren + 60°C sıcaklıktaki bir başka bir kaplıcadan bahseden Cuinet, kayın ağaçlarından oluşan güzel ormanın, berrak ve tatlı su kaynağına sahip olması, bu yörede kalmanın yıkananlar için sağlıklı ve keyifli olmasına katkıda bulunduğunu belirtmiştir.

Sındırgı kazasında açık alanda doğal havuzlar şekilde kullanılan ve etkinliği halk arasında övülen başka bir kaynaktan, yine Yılan Dağı bölgesinde akan nehirde kadınların çamaşırlarını yıkadığı başka bir sudan bahseden Cuinet, yöredeki irili ufaklı kaplıca ve ılıcaları bu şekilde sıralamıştır .

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin ödeyeceği borçların tahsili için kurulmuş olan kurumun baş sekreteri konumundaki Cuinet, ülkeyi gezerek Osmanlı Devleti'nin tüm varlıklarını, nüfusunu, idari yapısını incelemiştir. Hazırladığı eser o dönemde Osmanlı Devleti hakkında bilgi edinmek isteyen yabancı ülkeler için olduğu kadar bizim için de büyük öneme sahiptir.

Burada Cuinet Bursa'nın idaresi, nüfusu, yeraltı zenginlikleri gibi bilgilerin yanında şifalı suları hakkında da detaylı bilgiler vermiştir. Böylece bu dönemde Bursa'nın sahip olduğu şifalı su yapılarının kimyasal yapısı, mineral değerleri hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Bu anlamda günümüzde olduğu kadar Osmanlı döneminde de bu şifalı suların hastalıkların tedavisinde yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Cuinet, bu bilgileri aktarırken döneminde yayınlanan eserlerden faydalandığı gibi kendi gözlemlerinden de bilgiler aktarmıştır. Bunların içerisinde maksadını aşan ifadeler de

yer aldığı açıkça görülmektedir. Şehit Sultan I. Murat'ı öldüren Miloş'u saygıyla andığı gibi istatistiki bilgileri aktarırken duygularını da işi içine kattığı görülmektedir.

Kaynakça

⁶ Cuinet, Vital, *La Turquie D'Asie Géographie Administrative Statistique Descriptive Et Raisonné De L'Asie-Mineure*, V. 4, Paris 1894.

Dilbaz, Burcu Kutlu, "XIX. Yüzyılda Batılı Seyyahların Gözüyle Bursa Hamamları", ⁵ *Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık İlişkisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Yay. Haz., Arin Namal, Hacer Topaktaş Üstüner, Bozena Plonka Syroka, İstanbul 2020, s. 181-200.

⁴ Doğer, Lale, Eda Armağan, "Bizans Döneminde Prousa (Bursa) ve Çevresinde Gündelik Beslenme Üzerine Bir Deneme", *Sanat Tarihi Dergisi* C. XXIII, S. 2 Ekim 2014, s. 13-48.

⁷ Inalcık, Halil, "Bursa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 445-449.

⁹ Karakaya, Enis, "Kaplıca", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 351-353. *Mütalaa Gazetesi*, S. 35, 26 Mart 1312, s. 4-5.

Özbey, Salih, Şifalı Sularımız (Kaplıcalar ve ve İçmeler Rehberi), Yurt İçi Haber Ajansı Yay., Ankara 1979.

³ Mustafa Polat, "Uludağ'ın Eteğinden Fışkiran Şifa: Çitli Maden Suyu ve 1887 Tarihli "Çitli Maden Suyu" Kitabı, *Route Education and Social Science Journal*, C.5, S. 12, 2018, s. 64-78.

Cuinet Bursa Kaplıca

ORIGINALITY REPORT

14%

SIMILARITY INDEX

PRIMARY SOURCES

1	m.islamansiklopedisi.org.tr Internet	157 words — 5%
2	www.scribd.com Internet	140 words — 4%
3	atif.sobiad.com Internet	58 words — 2%
4	nek.istanbul.edu.tr:4444 Internet	22 words — 1%
5	kutuphane.kmu.edu.tr Internet	20 words — 1%
6	Adak, Ufuk. "The Politics of Punishment, Urbanization, and Izmir Prison in the Late Ottoman Empire", University of Cincinnati, 2021 ProQuest	15 words — < 1%
7	acikerisim.erbakan.edu.tr Internet	11 words — < 1%
8	sifamarket.com Internet	11 words — < 1%
9	acikerisim.pau.edu.tr:8080 Internet	8 words — < 1%

EXCLUDE QUOTES OFF
EXCLUDE BIBLIOGRAPHY OFF

EXCLUDE SOURCES OFF
EXCLUDE MATCHES OFF